

В ПРЕХОД: РОМИТЕ В БЪЛГАРСКАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА. ДЕЙСТВИЯ, ОПИТИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Моника Роси

Институт за изследване на населението
и социалните политики
Национален изследователски съвет, Италия
monicrossi@alice.it

***Резюме.** Настоящата разработка е опит за анализ, диагностика и общи препоръки по отношение на проблемите в образователната система на Република България, свързани с ромите от позицията на външен за страната анализатор. Освен чисто образователните и етнически въпроси са представени и отделни фактори, които създават контекста, в който функционират и се развиват образованието и междуетническите отношения след промените от 1989 година. Коментирани са и основни предизвикателства пред образователната система, свързани с ромската общност (като например, намаляващия относителен дял на ромите във високите класове на средното училище) необходимите реформи и действащите политики. Направена е оценка на случващото се досега.*

Ключови думи: образование на ромите, образователни мерки, образователни политики

РОМИТЕ В БЪЛГАРИЯ: КРАТЪК ОБЗОР

Сред етническите групи, които исторически присъстват на територията на България, ромите представляват третата по големина група след етническите българи и турското малцинство. Проведеното през 2001 г. национално преброяване на населението отчита 379 908 души (4.7%), които се самоопределят като роми (REF, 2004), а официалните резултати от последното преброяване на населението (февруари 2011 г.) показват, че ромското население достига 4.9% макар и това число да е считано от много изследователи като силно занижено (Bogdanov, Zahariev, 2011: 4).

Ранни следи от присъствие на ромски групи по българските земи могат да бъдат открити през периода между осми и четиринайсети век, които следи са документирани в много на брой исторически извори и най-вече такива датирани от времето на Османската имперска власт¹ (Marushiakova, Popov, 2001).

¹ Исторически погледнато българските земи са били винаги родина на няколко различни малцинства. Берлинският конгрес обвързва признаването създаването на новосъздадените по онова време държави Сърбия, България, Черна Гора и Румъния със защитата на вътрешните на тези страни малцинства. Берлинският договор (1878 г.), посредством чл. 5 от него предоставя религиозна свобода на всички техни поданици.

Социалистическите политики спрямо ромите се менят и от първоначална подкрепа по време на десетилетието 1940–1950 г. тръгват в посока на решителна промяна, изразяваща се в процес на „българизация“ на малцинствата, който започва в средата на петдесетте години. След първоначалното подпомагане на ромски организации, което довежда до създаването на ромски вестник и ромски театър, започва една решителна промяна в политиката в началото на петдесетте години (Tomova, 1995; Crowe, 1996). След Втората световна война, ромите стават обект на поредица държавни политики, които целят да осигурят тяхната културна омологация (усъвършенстване – б. пр.) чрез идеята за една единствена българска национална идентичност. Предприети са поредица от правни действия с цел асимилирането на ромите чрез възможностите на образованието и със средствата на серия от специфични мерки, насочени към отстраняването на традиционни за групата характеристики. Тези мерки засягат всички аспекти на живота на ромите като варират от забрана на номадския начин на живот (постановена с държавен указ през 1958 г.) до процедури като смяна на имената на ромите мюсюлмани. Въпросните мерки са насочени не само спрямо ромите, но и спрямо много български турци и българомохамедани (Bulgarian Helsinki Committee, 1999: 3), това е практика, която се повтаря неколккратно в българската история като започва през петдесетте години и продължава до началото на осемдесетте години на XX в.

След падането от власт на социалистическото правителство през 1989 г., ромите започват своето странстване в ново-реформираната българска държава, но пътя им към придобиване на пълни граждански права е осеян с големи трудности, сред които на първо място се нареждат икономическите проблеми и тези, свързани със заетостта.

Преходът от планова към пазарна икономика довежда до огромна загуба на работни места в много сектори на икономиката като селското стопанство, леката промишленост и минното дело. Това са сфери на заетост, в които традиционно работят много роми. Следствие на това много групи напускат местата, в които са се развивали селскостопанска дейност и минно дело като се отправят първоначално към градовете, стартирайки миграционен процес, който впоследствие се насочва и извън страната².

След 1989 г. коефициентите за заетост спадат с 37–66% и непълната заетост се покачва значително. Ако се наблюдават и сравнят средните разпределения на национално равнище, се вижда, че „не само заетостта е на много ниско равнище сред ромите, но също така и доходите на голяма част на тези от тях, които работят изостават спрямо тези на останалите български граждани“ (Tomova, 2007: 4–8). Това са данни, които потвърждават наличието на ситуация под жизнения стандарт, която се е превърнала в често срещана ситуация сред това малцинство.

Тези процеси водят до нови и по-тежки форми на маргинализация като „неадекватен достъп до качествено образование и легална работа, жилищни условия под стандарта, лошо здраве и ниска средна продължителност на предсто-

² През 2007 г. 18% от ромските семейства заявяват, че членове на техните семейства работят (сезонно) в чужбина (Tomova, 2007: 7).